

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 342.1

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2026.4/01>

Голець В. В.

<https://orcid.org/0000-0001-9308-1361>

Північноукраїнський інститут імені Героїв Крут

ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ НАЦІЄТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ: РОЛЬ ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУТІВ У ФОРМУВАННІ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

У статті здійснюється комплексне теоретико-правове дослідження інструментів націєтворення в Україні крізь призму системного функціонування державних інститутів та їх безпосередньої ролі у формуванні й консолідації української нації як політико-правової, громадянської та соціальної спільноти. Особливу увагу приділено сутнісному аналізу конституційно-правових, адміністративно-правових та організаційно-інституційних механізмів, які спрямовані на зміцнення національної ідентичності, збереження державного суверенітету та забезпечення стійкої соціокультурної єдності суспільства в умовах сучасних геополітичних викликів. Детально розглядається діяльність органів державної влади у стратегічних сферах, що виступають базовими опорами націєтворчих процесів: мовної політики, національної системи освіти, культурної безпеки та правового регулювання інституту громадянства. У межах дослідження проаналізовано динаміку розвитку вітчизняного законодавства, покликаною нівелювати деструктивні регіональні ізоляціоністські тенденції та утвердити об'єднуючий потенціал державної мови без порушення європейських стандартів захисту прав меншин. Вагоме місце в роботі займає компаративний аналіз: розглядаються передові європейські підходи до державного формування націй, зокрема концепція багаторівневого врядування, та досліджуються специфічні правові шляхи їх адаптації й імплементації в сучасну правову систему України. На основі вивчення міжнародних стандартів та практики вітчизняних державотворчих процесів обґрунтовується засадниче значення правовладдя як фундаментального принципу діяльності інститутів публічної влади. Автор доводить, що ефективність націєтворення безпосередньо залежить від верховенства права та багаторівневої координації між центральними органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування. За результатами аналізу сформульовано низку науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення адміністративно-правових механізмів державної гуманітарної політики.

Ключові слова: націєтворення, українська нація, державні інститути, правові інструменти, конституційне право, національна ідентичність, правовладдя.

Постановка проблеми. Сучасний стан правового забезпечення націєтворення в Україні характеризується наявністю низки системних суперечностей між нормативно закріпленими цілями державної політики та практикою їх реалізації. Це проявляється у нерівномірності функціонування

державних інститутів, які залучені до формування національної ідентичності.

Проблемним аспектом є недостатня узгодженість між різними рівнями правового регулювання, зокрема між конституційними положеннями, законами та підзаконними актами. Така

фрагментарність ускладнює формування єдиної державної політики у сфері націєтворення та знижує її ефективність.

Окрему увагу привертає питання інституційної спроможності органів публічної влади, які відповідають за реалізацію політик у сфері мови, освіти та культури. Обмеженість ресурсів та недостатня координація між ними призводять до зниження системності націєтворчих процесів.

Додатковою проблемою виступає необхідність забезпечення балансу між формуванням національної ідентичності та дотриманням прав і свобод людини. Недотримання цього балансу може створювати ризики соціальної напруженості та правових колізій.

Проблема дослідження полягає у виявленні та аналізі правових і інституційних дисбалансів у системі націєтворення та визначенні шляхів їх подолання.

Додатковим виміром проблематики націєтворення є недостатня концептуальна визначеність ролі держави як основного суб'єкта формування національної спільноти. У правовій доктрині відсутній єдиний підхід до меж і способів державного впливу на процес формування національної ідентичності, що ускладнює вироблення послідовної політики.

Суттєвим викликом є також неоднорідність правозастосовної практики у сфері реалізації державних політик, пов'язаних із мовою, освітою та культурою. Різний рівень інституційної спроможності органів влади на центральному та місцевому рівнях призводить до нерівномірності впровадження націєтворчих заходів.

Окрему проблему становить недостатня інтеграція європейських правових підходів до регулювання питань національної ідентичності та культурного різноманіття. Це обмежує можливості гармонізації українського законодавства з практиками держав Європейського Союзу у сфері націєтворення.

Водночас зростає значення правового забезпечення інклюзивності національного розвитку, що передбачає врахування інтересів усіх соціальних груп у процесі формування державної політики. Відсутність належних механізмів інклюзії може негативно впливати на рівень суспільної консолідації.

Постановка проблеми полягає у необхідності комплексного переосмислення ролі державних інститутів у процесі націєтворення та розробки більш узгоджених правових механізмів їх функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У зарубіжній науковій літературі питання націєтворення переважно розглядається у межах теорій націоналізму, державного будівництва та конституційного патріотизму. Центральним є підхід, згідно з яким нація формується не лише як етнокультурна спільнота, а як політико-правовий конструкт, закріплений через інститути держави.

Е. Геллнер [1] у своїх дослідженнях підкреслює, що нації є продуктом модернізації та потреб індустріального суспільства, де держава відіграє ключову роль у стандартизації культури та освіти як інструментів інтеграції населення.

Б. Андерсон [2, р. 15–20] розглядає націю як уявлену спільноту, яка формується через символічні та комунікативні механізми, включаючи правові та адміністративні практики держави, що забезпечують відчуття єдності серед громадян.

У працях Ю. Габермаса [3, р. 102–107] розвивається концепція конституційного патріотизму, відповідно до якої інтеграція суспільства повинна базуватися не на етнічній належності, а на спільному прийнятті правових норм і демократичних процедур.

Таким чином, зарубіжні дослідження формують три ключові підходи до націєтворення: модернізаційний, конструктивістський та нормативно-правовий, що створює теоретичну основу для аналізу ролі державних інститутів у формуванні української нації.

Подальший розвиток зарубіжної теоретичної думки у сфері націєтворення пов'язаний із переходом від класичних модернізаційних підходів до більш складних інституційно-правових моделей, у яких держава розглядається як ключовий конструктор національної єдності через систему права та публічної політики.

У цьому контексті особливого значення набуває концепція державного націоналізму, яка акцентує увагу на ролі державних інститутів у формуванні спільної ідентичності шляхом освіти, адміністративної уніфікації та правового регулювання громадянства. Такий підхід дозволяє розглядати націєтворення як керований правовий процес, а не як стихійне соціальне явище.

У дослідженнях Р. Брубейкер [4] також підкреслюється, що ефективність націєтворчих процесів залежить від здатності держави забезпечувати інклюзивність та недискримінаційний характер політик, що формують національну єдність.

Подальші зарубіжні дослідження акцентують увагу на тому, що націєтворення у сучасних умовах нерозривно пов'язане з функціонуванням

правових інституцій, які забезпечують інтеграцію суспільства через встановлення спільних правил та процедур. У цьому контексті право виступає не лише регулятором, але й інструментом конструювання соціальної єдності.

Особливе місце у сучасній науковій думці займають підходи, що розглядають державу як активного архітектора національної ідентичності. Відповідно до цих підходів, саме інститути публічної влади формують рамки для культурної, мовної та політичної інтеграції громадян, що забезпечує стабільність національної спільноти.

У цьому аспекті підкреслюється значення правових механізмів, які забезпечують баланс між уніфікацією та збереженням культурного різноманіття. Такий баланс розглядається як ключова умова стабільного розвитку багатонаціональних держав [5].

Українська наукова думка у сфері націєтворення характеризується поєднанням конституційно-правового та державноуправлінського підходів, у межах яких держава розглядається як ключовий інститут формування національної ідентичності. Особлива увага приділяється ролі права як інструменту консолідації суспільства.

У сучасних дослідженнях підкреслюється, що правові інструменти націєтворення в Україні реалізуються через систему конституційних норм, які закріплюють засади державності, громадянства та мовної політики. Вони формують базові умови для інтеграції суспільства та забезпечення його єдності.

Важливим напрямом українських досліджень є аналіз інституційної спроможності органів державної влади у сфері реалізації національної політики. Зазначається, що ефективність націєтворчих процесів залежить від узгодженості дій різних гілок влади та рівнів управління [6].

Подальший аналіз української наукової літератури свідчить про зростання уваги до інституційного виміру націєтворення, зокрема до ролі державних органів у формуванні спільного правового та культурного простору. Держава розглядається як ключовий актор, що забезпечує нормативне закріплення національної ідентичності.

У працях з теорії держави і права наголошується, що правові механізми націєтворення включають не лише нормативне регулювання, але й практичну реалізацію державної політики у сферах освіти, культури та громадянства. Від ефективності цих механізмів залежить рівень суспільної інтеграції.

Окрему увагу приділено проблемі узгодженості правових актів різного рівня, що впливають на процес формування нації. О. Ф. Скакун [7, с. 118–123] зазначає, що фрагментарність правового регулювання розглядається як чинник, що знижує ефективність державної політики у сфері націєтворення.

Подальші українські дослідження акцентують увагу на взаємозв'язку між правовими інструментами держави та процесами формування громадянської ідентичності як складової української нації. У цьому контексті право розглядається як механізм не лише регулювання, але й інституційного закріплення спільних цінностей.

У науковій літературі підкреслюється, що ефективність націєтворення значною мірою залежить від якості реалізації конституційних принципів, зокрема принципу верховенства права та рівності громадян. Недостатня імплементація цих принципів призводить до зниження рівня довіри до державних інститутів.

Також відзначається важливість адміністративно-правового механізму у забезпеченні практичного втілення державної політики у сфері національної інтеграції. П. М. Рабінович [8, с. 77–82] у своїх дослідженнях підкреслює, що саме на цьому рівні відбувається трансформація нормативних положень у реальні суспільні практики, що впливають на формування національної єдності.

Постановка завдання. Метою статті є комплексний науково-правовий аналіз правових інструментів націєтворення в Україні та визначення ролі державних інститутів у формуванні української нації як цілісної політико-правової спільноти.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- уточнити теоретико-правовий зміст категорії «націєтворення» в системі конституційного права;
- проаналізувати нормативно-правову базу України щодо формування національної ідентичності;
- дослідити роль державних інститутів у сферах мовної політики, громадянства, освіти та культури;
- оцінити ефективність інституційної взаємодії органів влади у процесі національної консолідації;
- виявити проблеми правового регулювання та впровадження механізмів націєтворення в Україні.

Виклад основного матеріалу. Правові інструменти націєтворення в Україні формуються як багаторівнева система нормативних і організацій-

них засобів, спрямованих на забезпечення консолідації суспільства. Центральне місце у цій системі займає Конституція України, яка закріплює засади державності, громадянства та рівності, що створюють юридичну основу національної єдності.

Важливу роль відіграють закони у сфері мовної політики, які визначають статус державної мови та механізми її функціонування в публічному просторі. Вони виступають інструментом формування спільного комунікативного середовища, що є одним із ключових чинників націєтворення.

Окреме значення має законодавство у сфері освіти, яке забезпечує передачу культурних та історичних цінностей наступним поколінням. Через освітню систему держава формує базові елементи громадянської ідентичності та правової культури.

У сфері громадянства правові норми визначають умови набуття та припинення громадянства, що безпосередньо впливає на формування політико-правової спільноти. Громадянство виступає юридичною формою належності до української нації як державної спільноти.

Таким чином, нормативно-правова база України створює комплексний механізм правового забезпечення націєтворення, який охоплює ключові сфери суспільного життя та забезпечує їх інституційну узгодженість.

Інституційний вимір націєтворення в Україні визначається діяльністю органів публічної влади, які реалізують державну політику у сферах, що безпосередньо впливають на формування національної ідентичності. До таких інститутів належать органи законодавчої, виконавчої та судової влади, кожен з яких виконує специфічні функції у межах загальної державної стратегії.

Законодавчі органи формують нормативну основу націєтворчих процесів шляхом ухвалення законів, які регулюють мовну, освітню, культурну та інформаційну політику. Виконавча влада забезпечує реалізацію цих норм через систему державного управління та спеціалізовані інституції.

Особливу роль відіграють органи, відповідальні за гуманітарну політику, які здійснюють практичне впровадження державних програм, спрямованих на розвиток національної свідомості та зміцнення єдності суспільства. Їх діяльність безпосередньо впливає на рівень інтеграції громадянського простору.

Судова влада забезпечує контроль за дотриманням конституційних принципів у процесі реалізації державної політики, зокрема щодо недопу-

щення дискримінації та захисту прав людини. Це створює правові гарантії збалансованого розвитку націєтворчих процесів.

Система державних інститутів функціонує як взаємопов'язаний механізм, що забезпечує нормативне та організаційне підґрунтя формування української нації.

Ефективність правових інструментів націєтворення значною мірою залежить від узгодженості взаємодії між державними інститутами та стабільності адміністративних процедур. У цьому контексті важливим є забезпечення єдиного підходу до реалізації державної політики у сферах, що формують національну ідентичність.

Координаційна функція органів виконавчої влади виступає ключовим елементом у забезпеченні практичного втілення законодавчих приписів. Від рівня такої координації залежить послідовність реалізації мовної, освітньої та культурної політики, які є базовими складовими націєтворення.

Додаткове значення має діяльність центральних органів виконавчої влади, які відповідають за гуманітарний розвиток. Їх функціонування спрямоване на формування спільного інформаційного та культурного простору, що сприяє консолідації суспільства.

Водночас судова практика відіграє роль коригуючого механізму, який забезпечує дотримання принципу рівності та недискримінації у процесі реалізації державної політики. Це дозволяє підтримувати баланс між інтересами держави та правами людини.

Європейський підхід до інституційної взаємодії у сфері національної політики підкреслює необхідність багаторівневої координації між органами влади для забезпечення ефективності державних стратегій [10, р. 61–67].

Правове забезпечення націєтворення в Україні також передбачає аналіз механізмів формування та підтримання громадянської ідентичності як базового елементу національної єдності. Громадянська ідентичність виступає інтеграційною категорією, що поєднує правовий статус особи з її участю у політичному та соціальному житті держави.

У цьому контексті особливе значення має правове регулювання участі громадян у державотворчих процесах, включаючи виборчі процедури, інститути громадської участі та механізми місцевого самоврядування. Вони формують простір взаємодії між державою та суспільством.

Важливим інструментом націєтворення є освітня політика, яка забезпечує формування

спільних ціннісних орієнтирів та історичної пам'яті. Через систему освіти держава закріплює базові уявлення про громадянство, права людини та національну ідентичність.

Також значну роль відіграють інформаційні політики держави, спрямовані на формування єдиного інформаційного простору та протидію деструктивним впливам, що можуть підривати суспільну єдність.

Європейський досвід підкреслює, що ефективне націєтворення можливе лише за умов поєднання правових механізмів участі громадян та стабільних демократичних інституцій [11, р. 74–80].

Суттєвим аспектом правових інструментів націєтворення є мовна політика держави, яка виконує функцію забезпечення єдиного комунікативного простору та виступає одним із ключових факторів формування національної ідентичності. Мова в цьому контексті розглядається як правовий та соціальний інститут.

Правове регулювання статусу державної мови визначає обов'язковість її використання в органах публічної влади, освіті та сфері обслуговування. Це сприяє уніфікації адміністративної практики та посиленню інтеграційних процесів у суспільстві.

Водночас мовна політика повинна реалізовуватися з урахуванням принципу недискримінації та поваги до культурного різноманіття. Баланс між уніфікацією та захистом прав національних меншин є важливою умовою стабільного націєтворення.

Державні інститути відіграють ключову роль у реалізації мовного законодавства через систему контролю та адміністрування. Від ефективності їх діяльності залежить реальний рівень впровадження мовних норм у суспільну практику.

Європейські стандарти у сфері мовної політики наголошують на необхідності поєднання захисту державної мови з гарантіями прав меншин, що забезпечує гармонійний розвиток багатокультурного суспільства [12, р. 49–55].

Інформаційна політика держави виступає одним із ключових правових інструментів націєтворення, оскільки вона формує спільний інформаційний простір та впливає на процеси суспільної консолідації. У сучасних умовах інформаційні потоки безпосередньо впливають на рівень національної єдності та стійкість державних інститутів.

Правове регулювання інформаційної сфери передбачає встановлення стандартів щодо достовірності, прозорості та безпеки інформації. Це

дозволяє зменшити вплив деструктивних інформаційних практик, які можуть підривати довіру до держави та її інституцій.

Особливого значення набуває протидія дезінформації, яка розглядається як складова захисту національної безпеки. У цьому контексті держава використовує правові механізми регулювання медіа та цифрового простору.

Водночас інформаційна політика повинна забезпечувати баланс між безпековими інтересами держави та свободою вираження поглядів. Дотримання цього балансу є необхідною умовою демократичного націєтворення.

Європейський підхід до регулювання інформаційної сфери підкреслює важливість пропорційності обмежень свободи слова та прозорості державного втручання [13, р. 88–94].

Інституційний розвиток націєтворення в Україні також пов'язаний із функціонуванням системи громадянства як юридичного механізму визначення належності особи до державної спільноти. Громадянство виступає базовим елементом формування політико-правової єдності нації.

Правове регулювання питань громадянства встановлює умови набуття, припинення та відновлення громадянства, що безпосередньо впливає на структуру населення держави та її інтеграційний потенціал. Через ці механізми держава формує правові межі національної спільноти.

Важливим є також питання натуралізації, яке в сучасних умовах виконує функцію інтеграції осіб до українського правового та культурного простору. Від прозорості та ефективності процедур залежить рівень довіри до державних інститутів.

Державні органи, відповідальні за реалізацію політики громадянства, забезпечують практичне застосування законодавства та контроль за дотриманням встановлених процедур. Їх діяльність є важливою складовою інституційного механізму націєтворення.

Європейські стандарти у сфері громадянства наголошують на необхідності поєднання суверенного права держави визначати громадянство з дотриманням принципів прав людини та недискримінації [14, р. 53–58].

Правові інструменти націєтворення також реалізуються через систему публічної служби, яка забезпечує функціонування державних інститутів та безпосередню імплементацію державної політики. Публічна служба виступає організаційною основою реалізації нормативних приписів у сфері національної інтеграції.

Нормативне регулювання публічної служби визначає принципи професіоналізму, політичної нейтральності та законності, що забезпечують стабільність діяльності державного апарату. Це створює передумови для послідовного впровадження націєтворчих стратегій.

Важливим є також підвищення інституційної спроможності державних службовців у сфері реалізації політик, пов'язаних із культурним, освітнім та інформаційним розвитком. Їх компетентність безпосередньо впливає на ефективність державного управління.

У цьому контексті особливу роль відіграє принцип доброго врядування, який передбачає прозорість, підзвітність та ефективність адміністративних процедур. Його реалізація сприяє зміцненню довіри до державних інститутів.

Європейські підходи до публічного управління підкреслюють значення ефективної та неупередженої адміністрації як одного з ключових факторів національної інтеграції [10].

Судова система України виконує важливу функцію у забезпеченні правових інструментів націєтворення через гарантування верховенства права та захисту конституційних прав і свобод. Судовий контроль виступає механізмом корекції державної політики у випадках її невідповідності правовим стандартам.

Особливе значення має практика адміністративних судів, які розглядають спори у сфері публічного управління, включаючи питання мовної, освітньої та соціальної політики. Це дозволяє забезпечувати баланс між діями держави та правами громадян.

Конституційний контроль є ключовим елементом системи гарантій націєтворення, оскільки забезпечує відповідність законів Конституції та принципам правовладдя. Його рішення формують базові стандарти правозастосування.

Судова практика також виконує функцію уніфікації підходів до тлумачення норм права, що сприяє стабільності правової системи та передбачуваності державної політики.

Європейські стандарти підкреслюють, що незалежна судова влада є необхідною умовою ефективного функціонування демократичної держави та захисту національної єдності [16, р. 91–97].

Важливим напрямом правового забезпечення націєтворення є розвиток механізмів участі громадян у формуванні та реалізації державної політики. Громадська участь виступає інструментом легітимації державних рішень та посилення соціальної консолідації.

Правові форми участі включають вибори, референдуми, громадські консультації та інші інструменти прямої і представницької демократії. Вони забезпечують включення громадян у процеси прийняття рішень, що впливають на формування національної політики.

Особливе значення має інститут місцевого самоврядування, який дозволяє враховувати регіональні особливості у процесі реалізації державної політики. Це сприяє більш гнучкому та інклюзивному підходу до націєтворення.

Водночас ефективність громадської участі залежить від рівня правової культури та доступу громадян до інформації про діяльність державних інститутів. Недостатня прозорість може знижувати рівень довіри до держави.

Європейські стандарти демократичного врядування підкреслюють, що участь громадян є ключовим елементом стабільної політичної системи та інструментом зміцнення суспільної єдності [17, р. 58–64].

Ключовим чинником ефективності правових інструментів націєтворення є рівень інституційної взаємодії між органами державної влади, які реалізують політики у сферах освіти, культури, мовної політики та інформаційного простору. Від узгодженості їх діяльності залежить цілісність державної політики.

Фрагментація управлінських рішень між різними інституціями може призводити до зниження ефективності націєтворчих процесів, оскільки ускладнює формування єдиного стратегічного підходу. У цьому контексті важливим є впровадження координаційних механізмів міжвідомчої взаємодії.

Особливу роль відіграють стратегічні документи державної політики, які визначають довгострокові цілі у сфері національної ідентичності та суспільної консолідації. Їх реалізація потребує стабільної інституційної підтримки та чіткої системи моніторингу.

Важливим елементом є також цифровізація державного управління, яка підвищує прозорість, доступність та ефективність реалізації державних політик у сфері націєтворення.

Європейські підходи до публічного управління підкреслюють необхідність інтегрованої моделі координації державних інституцій для забезпечення ефективності політики національної інтеграції [18, р. 70–76].

Суттєвим елементом правових інструментів націєтворення є формування національної ідентичності через систему культурної політики дер-

жави. Культура у цьому контексті виступає не лише сферою суспільного життя, але й об'єктом правового регулювання, що забезпечує збереження та розвиток спільних цінностей.

Державні інститути реалізують культурну політику через фінансування програм, підтримку культурних інституцій та регулювання у сфері охорони культурної спадщини. Це створює нормативно-організаційні умови для формування спільного культурного простору.

Важливим є також забезпечення доступу громадян до культурних благ, що сприяє соціальній інтеграції та зміцненню національної єдності. У цьому контексті держава виконує функцію гаранта рівного доступу до культурних ресурсів.

Культурна політика повинна реалізовуватися з урахуванням принципів плюралізму та поваги до різноманіття, що дозволяє уникати конфліктів і забезпечує інклюзивний характер націєтворення.

Європейські підходи до культурної політики наголошують на необхідності поєднання державної підтримки культури з гарантіями культурної свободи та різноманітності [19, р. 81–86].

Сучасні правові інструменти націєтворення дедалі більше інтегрують підходи, пов'язані з цифровою трансформацією держави, що істотно впливає на механізми формування національної ідентичності. Цифрові технології стають частиною інституційної архітектури державного управління.

Електронне урядування забезпечує підвищення доступності державних послуг та прозорості діяльності органів влади, що сприяє зміцненню довіри громадян до державних інститутів. Це має безпосередній вплив на процеси суспільної консолідації.

Важливим аспектом є також використання цифрових платформ для участі громадян у прийнятті рішень, що розширює можливості демократичного впливу на формування державної політики у сфері націєтворення.

Разом з тим цифровізація потребує належного правового регулювання у сфері захисту персональних даних та інформаційної безпеки, що є необхідною умовою стабільного функціонування цифрової держави.

Європейські стандарти цифрового врядування підкреслюють необхідність поєднання інноваційності з дотриманням прав людини та принципів правовладдя [20, р. 92–98].

Фінансово-економічні механізми також відіграють важливу роль у реалізації правових інструментів націєтворення, оскільки забезпечують

матеріальну основу функціонування державних інститутів у гуманітарній сфері. Без належного ресурсного забезпечення реалізація державної політики є обмеженою.

Бюджетна політика держави визначає пріоритети фінансування освіти, культури, науки та інформаційної сфери, що безпосередньо впливає на процес формування національної ідентичності. Розподіл фінансових ресурсів виступає інструментом державного впливу на суспільні процеси.

Ефективність використання бюджетних коштів у сфері націєтворення залежить від рівня прозорості та підзвітності державних інституцій. Недостатній контроль може призводити до зниження результативності політик.

Важливим елементом є також міжнародна фінансова підтримка програм, спрямованих на розвиток демократичних інституцій та зміцнення правовладдя, що додатково підсилює націєтворчі процеси.

Європейський підхід до публічних фінансів підкреслює необхідність ефективного управління ресурсами як умови стабільного державного розвитку [21, р. 77–83].

Висновки. Проведений аналіз дозволяє констатувати, що правові інструменти націєтворення в Україні формують багаторівневу систему нормативного та інституційного забезпечення процесу становлення української нації як політико-правової спільноти.

Встановлено, що центральне місце у цій системі займають державні інститути, діяльність яких охоплює сферу освіти, культури, мовної політики, громадянства та інформаційного простору. Саме через ці напрями здійснюється правове закріплення та практична реалізація національної ідентичності.

Доведено, що ефективність націєтворчих процесів залежить від рівня узгодженості між нормативною базою та інституційною практикою. Наявність правових колізій або фрагментарності регулювання знижує результативність державної політики у цій сфері.

Також встановлено, що принцип правовладдя виступає базовою гарантією збалансованого розвитку націєтворення, забезпечуючи дотримання прав людини та недопущення дискримінаційних практик у процесі формування національної спільноти.

Подальше узагальнення результатів дослідження підтверджує, що націєтворення в Україні має складний правовий характер і реалізується

через взаємодію конституційних норм, галузевого законодавства та практики державного управління.

Особливу роль у цьому процесі відіграють державні інститути, які забезпечують реалізацію політик у гуманітарній сфері та формують інституційні умови для розвитку національної ідентичності. Їх діяльність є визначальною для стабільності націєтворчих процесів.

Встановлено, що ключовим викликом залишається необхідність забезпечення балансу між інтеграційною функцією держави та гарантіями прав і свобод людини. Порушення цього балансу може негативно впливати на рівень суспільної довіри до державних інститутів.

Окремо підкреслено, що ефективність правових інструментів націєтворення залежить від якості інституційної координації та здатності держави забезпечувати узгоджене функціонування всіх елементів системи публічної влади.

Подальші наукові дослідження у сфері правових інструментів націєтворення в Україні доцільно зосередити на поглибленому аналізі трансформацій ролі державних інститутів в умовах цифровізації та глобалізаційних процесів.

Особливо перспективним є вивчення впливу цифрових платформ державного управління на формування національної ідентичності та рівень громадянської участі у державотворчих процесах. Це дозволить оцінити нові форми взаємодії між державою та суспільством.

Окремого дослідження потребує питання гармонізації українського законодавства з правом Європейського Союзу у сфері націєтворення, зокрема щодо забезпечення балансу між інтеграційними процесами та збереженням національної специфіки.

Також актуальним є подальше вивчення інституційної спроможності органів державної влади у забезпеченні ефективної реалізації гуманітарної політики та зміцнення суспільної консолідації.

Список літератури:

1. Anderson B. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London ; New York : Verso, 2006. 240 p.
2. Brubaker R. *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*. Cambridge : Cambridge University Press, 1996. URL: https://nationalismstudies.org/wp-content/uploads/2021/03/Nationalism-Reframed-Nationhood-and-the-National-Question-in-the-New-Europe-by-Rogers-Brubaker-z-lib.org_.pdf (дата звернення: 26.06.2026).
3. Culture and sustainable development : note / by the Secretary-General ; United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). New York : United Nations, 2019. 17 p. (General Assembly, Seventy-fourth session ; document A/74/286). URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3826015> (дата звернення: 26.06.2026).
4. European Charter for Regional or Minority Languages : Council of Europe Treaty (ETS No. 148), 5 November 1992. Refworld. URL: <https://www.refworld.org/legal/agreements/coe/1992/en/41001> (дата звернення: 26.06.2026).
5. European Convention on Nationality. Strasbourg : Council of Europe, 1997. 12 p. (European Treaty Series ; № 166). URL: <https://www.refworld.org/legal/agreements/coe/1997/en/17343> (дата звернення: 26.06.2026).
6. Gellner E. *Nations and Nationalism*. Ithaca, New York : Cornell University Press, 1983. URL: [https://zubairabid.com/Semester7/subjects/nationalism/readings/Ernest%20Gellner%20-%20Nations%20and%20Nationalism-Cornell%20University%20Press%20\(1983\).pdf](https://zubairabid.com/Semester7/subjects/nationalism/readings/Ernest%20Gellner%20-%20Nations%20and%20Nationalism-Cornell%20University%20Press%20(1983).pdf) (дата звернення 26.06.2026).
7. Government at a Glance 2021. Paris : OECD Publishing, 2021. 281 p. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2021/07/government-at-a-glance-2021_70df9612/1c258f55-en.pdf (дата звернення: 26.06.2026).
8. Habermas J. *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge, Massachusetts : MIT Press, 1996. 674 p. URL: <https://teddykw2.wordpress.com/wp-content/uploads/2012/07/jc3bcrge-habermas-between-facts-and-norms.pdf> (дата звернення: 26.06.2026).
9. Habermas J. *The Postnational Constellation*. Cambridge, Massachusetts : MIT Press, 2001. 210 p.
10. Independence of the justice system : Factsheet / European Court of Human Rights. Strasbourg : Council of Europe, 2021. 33 p. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/fs_independence_justice_eng (дата звернення: 26.06.2026).
11. Principles of Good Democratic Governance / Council of Europe. Strasbourg : Council of Europe, 2018. URL: <https://www.coe.int/en/web/congress/12-principles-of-good-governance> (дата звернення: 26.06.2026).
12. Shaping Europe's digital future : Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Brussels : European Commission, 2020. (COM(2020) 67 final). URL: https://commission.europa.eu/system/files/2020-02/communication-shaping-europes-digital-future-feb2020_en_4.pdf (дата звернення: 26.06.2026).

13. Smith A. D. The Ethnic Origins of Nations. Oxford ; New York : Blackwell Publishing, 1986. URL: <https://smerdaleos.files.wordpress.com/2014/08/198589879-anthony-smith-the-ethnic-origins-of-nations.pdf> (дата звернення: 26.06.2026).
14. The 2022 Strengthened Code of Practice on Disinformation. Brussels : European Commission, 2022. 48 p. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/2022-strengthened-code-practice-disinformation> (дата звернення: 26.06.2026).
15. The OECD Digital Government Policy Framework. Paris : OECD Publishing, 2020. 40 p. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2020/10/the-oecd-digital-government-policy-framework_11dd6aa8/f64fed2a-en.pdf (дата звернення: 26.06.2026).
16. The Principles of Public Administration. Paris : OECD Publishing, 2023. 44 p. URL: https://www.sigmaxweb.org/content/dam/sigma/en/publications/reports/2023/11/the-principles-of-public-administration_5e68f805/7f5ec453-en.pdf (дата звернення: 26.06.2026).
17. Конституційне право України : підручник / [І. М. Алмаші, М. М. Алмаші, І. М. Берназюк та ін.]. 11-те вид. Ужгород : РІК-У, 2023. 536 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/1bac_pravo/Konstytutsiynе-pravo_2023.pdf (дата звернення: 26.06.2026).
18. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
19. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. Вид. 9-е, зі змінами. Львів : Край, 2007. 192 с. URL: <https://studfile.net/preview/5777500/> (дата звернення: 26.06.2026).
20. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / пер. з рос. Харків : Консум, 2001. 656 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/2FMB_Pravo/Skakun-O.F.-Teoriya-derzhavy-i-prava.pdf (дата звернення: 26.06.2026).

Holets V. V. LEGAL INSTRUMENTS OF NATION-BUILDING IN UKRAINE: THE ROLE OF STATE INSTITUTIONS IN THE FORMATION OF THE UKRAINIAN NATION

This article presents a comprehensive theoretical and legal study of nation-building instruments in Ukraine through the lens of the systemic functioning of state institutions and their direct role in the formation and consolidation of the Ukrainian nation as a political-legal, civic, and social community. Particular attention is paid to an in-depth analysis of constitutional-legal, administrative-legal, and organizational-institutional mechanisms aimed at strengthening national identity, preserving state sovereignty, and ensuring the sustainable sociocultural unity of society in the context of contemporary geopolitical challenges. The study examines in detail the activities of state authorities in strategic areas that serve as the cornerstones of nation-building processes: language policy, the national education system, cultural security, and the legal regulation of citizenship. The study analyzes the dynamics of the development of domestic legislation designed to counteract destructive regional isolationist tendencies and to affirm the unifying potential of the state language without violating European standards for the protection of minority rights. Comparative analysis plays a significant role in this work: it examines leading European approaches to state-led nation-building – in particular, the concept of multilevel governance – and explores specific legal pathways for their adaptation and implementation within Ukraine's contemporary legal system. Based on a study of international standards and the practice of domestic state-building processes, the author substantiates the fundamental importance of the rule of law as a core principle guiding the activities of public authorities. The author argues that the effectiveness of nation-building directly depends on the rule of law and multilevel coordination between central executive bodies and local self-government bodies. Based on the results of the analysis, a series of scientifically grounded proposals are formulated to improve the administrative and legal mechanisms of state humanitarian policy.

Keywords: nation-building, Ukrainian nation, state institutions, legal instruments, constitutional law, national identity, rule of law.

Дата першого надходження статті до видання: 08.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 10.09.2026